

KOHTUJURISTI ETTEPANEK

PAOLO MENGOZZI

esitatud 2. septembril 2010¹

I. Sissejuhatus

1. Käesolev eelotsusetaotlus käsitleb tõhususe ja võrdväarsuse põhimõtete tõlgendamist, lähtudes õigusnormidest, mida kohaldatakse Saksamaa õiguskorras menetlusabitaotluste suhtes, kui neid esitavad juriidilised isikud liidu õiguse rikkumise tõttu tekkivast liikmesriigi vastutusest tuleneva nõude esitamise raames.

2. Euroopa Kohus peab esimest korda hindama niisuguse menetlusabisüsteemi õiguspärasust, mille eesmärk on eelkõige menetluskulude katteks mõeldud lõivust vabastamine, mille kohaldamise tingimused on juriidiliste isikute puhul piiravamad kui füüsiliste isikute puhul, ning tegema seega otsuse nende menetluslike tagatiste ulatuse suhtes, mida tuleks pakkuda juriidilistele isikutele.

1 – Algkeel: prantsuse.

II. Õiguslik raamistik

A. *Rahvusvaheline õigus*

3. 1. märtsi 1954. aasta Haagi tsiviilkohtumenetluse konventsioonis, millega on praeguseks ühinenud kaksikümmend üks Euroopa Liidu liikmesriiki, on IV jaotises ette nähtud tasuta menetlusabi. Täpsemalt on selle konventsiooni artiklis 20 sätestatud, et „tsiviil- ja kaubandusajades võivad iga lepinguosalise riigi kodanikud saada kõikides teistes lepinguosalistes riikides menetlusabi samamoodi nagu selle riigi kodanikud, kui nad vastavad selle riigi õigusaktides, kus menetlusabi taotletakse, ette nähtud tingimustele” [mitteametlik tõlge].

4. Strasbourgis 27. jaanuaril 1977 allkirjastatud tasuta menetlusabi taotluste edastamise Euroopa kokkuleppe, millega on ühinenud kaksikümmend üks liidu liikmesriiki, artiklis 1 on sätestatud, et „[i]ga isik, kelle alaline elukoht on lepinguosaliste riikide territooriumil ja kes soovib taotleda menetlusabi tsiviil-, kaubandus- või haldusajajate teise

lepinguosalise riigi territooriumil, võib esitada taotluse oma alalise elukoha liikmesriigis. See riik peab edastama selle taotluse teisele riigile” [mitteametlik tõlge].

on tagatud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga, mis on alla kirjutatud Roomas 4. novembril 1950 [edaspidi „EIÕK“], ning nagu need tulenevad liikmesriikide ühesugustest riigiõiguslikest tavadest”.

5. 25. oktoobri 1980. aasta rahvusvahelise õiguskaitse kättesaadavuse Haagi konventsiooni, millega on ühinenud üheksateist liikmesriiki, artikli 1 esimeses lõigus on ette nähtud, et „[l]epinguosalise riigi kodanikele antakse menetlusabi tsiviil- ja kaubandusajades igas lepinguosalisel riigis samadel tingimustel nagu siis, kui nad oleksid ise selle riigi kodanikud ja neil oleks seal alaline elukoht”. Selle artikli teises lõigus on täpsustatud, et „[i]sikutel, kelle suhtes ei kohaldata eelmises lõigus sätestatud, kuid kelle alaline elukoht on olnud lepinguosalisel liikmesriigis, kus on algatatud või algatatakse kohtumenetlus, on siiski õigus saada menetlusabi eelmises lõigus ette nähtud tingimustel, kui haginõue on seotud selle endise alalise elukohaga.” [mitteametlik tõlge]

7. Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta”) artikkel 47 „Õigus tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele”, on sõnastatud järgmiselt:

„Igaühel, kelle liidu õigusega tagatud õigusi või vabadusi rikutakse, on selles artiklis kehtestatud tingimuste kohaselt õigus tõhusale õiguskaitsevahendile kohtus.

B. Liidu õigus

Igaühel on õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus seaduse alusel moodustatud kohtus. Igaühel peab olema võimalus saada nõu ja kaitset ning olla esindatud.

6. EL artikli 6 lõikes 2 on sätestatud põhimõtte, mille kohaselt „[l]iit austab põhiõigusi kui ühenduse õiguse üldpõhimõtteid, nagu need

Isikule, kellel puuduvad piisavad vahendid, antakse tasuta õigusabi sellises ulatuses, mis tagab talle võimaluse kohtusse pöörduda.”

8. EÜ artikli 10 esimeses lõigus on sätestatud, et „[l]iikmesriigid võtavad kõik vajalikud üld- või erimeetmed, et tagada nende kohustuste täitmine, mis tulenevad käesolevast lepingust või ühenduse institutsioonide võetud meetmetest. Nad aitavad kaasa ühenduse eesmärkide saavutamisele”. Teises lõigus jätkatakse, et „[l]iikmesriigid hoiduvad kõigist meetmetest, mis võiksid kahjustada käesoleva lepingu eesmärkide saavutamist”.

9. Nõukogu 27. jaanuari 2003. aasta direktiivis 2003/8/EÜ, millega parandatakse õiguskaitse kättesaadavust piiriüleste vaidluste korral, kehtestades sellistes vaidlustes antava tasuta õigusabi kohta ühised miinimumeeskirjad,² on põhjenduses 4 meenutatud, et kõik liikmesriigid on EIÕK osalised ning direktiivi 2003/8 teemasid käsitletakse kooskõlas selle konventsiooniga.

10. Nimetatud direktiivi põhjenduses 5 on selle eesmärk sõnastatud järgmiselt:

„Käesolev direktiiv püüab edendada tasuta õigusabi andmist piiriülestes vaidlustes isikutele, kellel pole selleks piisavalt vahendeid ja eeldusel, et õiguskaitse kättesaadavuse tagamiseks on vaja abi. Õiguskaitse

kättesaadavuse üldtunnustatud õigust kinnitab taas ka [...] harta artikkel 47.”

11. Direktiivi 2003/8 põhjenduses 11 on tasuta õigusabi määratletud nii, et see „peaks hõlmama kohtumenetluse eelset nõustamist, mille eesmärk on saavutada kohtuväline kokkulepe menetlust algatamata, anda õigusabi menetluse algatamisel ja kohtus esindamisel ning abi menetluskulude katmisel või sellest vabastamist”.

12. Sama direktiivi põhjenduses 13 on direktiivi kohaldamisala piiritletud järgmiselt:

„Kõikidel liidu kodanikel peab olenemata sellest, kas nende alaline asu- või elukoht on liikmesriigi territooriumil, olema piiriülestes vaidlustes õigus tasuta õigusabile, kui nad vastavad käesoleva direktiiviga ettenähtud tingimustele. Sama kehtib kolmandate riikide kodanike suhtes, kes elavad seaduslikult mõnes liikmesriigis.”

13. Direktiivi 2003/8/EÜ artikli 1 lõikes 2 on sätestatud, et seda direktiivi „kohaldatakse tsiviil- ja kaubandusajades tekkinud piiriüleste vaidluste suhtes igat liiki kohtutes.

2 – EÜT L 26, lk 41; ELT eriväljaanne 19/06, lk 90.

Seda ei kohaldata eelkõige maksu-, tolli- ja haldusajade suhtes”.

14. Direktiivi 2003/8/EÜ artikli 3 lõikes 1 on täpsustatud, et „[k]äesoleva direktiivi kohaldamisalasse kuuluva vaidlusega seotud füüsilistel isikutel on õigus saada asjakohast tasuta õigusabi, et tagada neile õiguskaitse reaalse kättesaadavus käesolevas direktiivis sätestatud tingimustel”.

15. Selle direktiivi artiklis 6 „Vaidluste sisuga seotud tingimused” on sätestatud, et „[l]iikmesriigid võivad näha ette, et pädevad asutused võivad ilmselt alusetute hagide puhul tasuta õigusabi taotlusi rahuldamata jätta”.

16. Selle artikli lõikes 3 on jätkatud:

„Taotlust sisuliselt otsustades ja ilma, et see piiraks artiklit 5, kaaluvad liikmesriigid konkreetse asja tähtsust taotlejale, kuid võivad samuti võtta arvesse asja laadi, kui taotleja nõuab kahjutasu oma väärkuse kahjustamise eest, kuid ei ole kannatanud materiaalset ega rahalist kahju, või kui taotluses on esitatud nõue, mis tuleneb otseselt taotleja tegevusalast või kutsetegevusest”.

17. Üldkohtu kodukorra artikli 94 lõigetes 2 ja 3, mille sõnastus on identne Avaliku Teenistuse Kohtu kodukorra artikli 95 lõigetega 2 ja 3, on sätestatud:

„2. Igal füüsilisel isikul, kes oma majandusliku olukorra tõttu ei suuda lõikes 1 märgitud kulusid täielikult või osaliselt tasuda, on õigus saada tasuta õigusabi.

Majanduslikku olukorda hinnatakse objektiivsetel alustel, nagu sissetulek, vara ja perekondlik olukord.

3. Tasuta õigusabist keeldutakse, kui hagi, millega seoses seda taotletakse, on ilmselgelt vastuvõetamatu või ilmselgelt põhjendamatu.”

18. Euroopa Kohtu kodukorra artikli 76 lõike 1 esimene lõik on sõnastatud järgmiselt:

„Pool, kes ei suuda kohtukuluseid täielikult või osaliselt tasuda, võib igal ajal taotleda tasuta õigusabi.”

C. Siseriiklikud õigusaktid

kaitsmine kohtus annab piisavalt alust arvata, et see osutub edukaks ega näi kuritahtlik [...]”

19. Gerichtskostengesetz'i (kohtukulude seadus, edaspidi „GKG”) § 12 lõige 1 näeb ette:

„Tsiivilasjas ei toimetata menetluskulude kätte enne menetluse jaoks üldiselt ette nähtud lõivu maksmist. Nõude laiendamise korral ei tehta menetlustoiminguid enne menetluse jaoks üldiselt ette nähtud lõivu maksmist, sama kehtib ka edasikaebuse menetlemisel.”

23. ZPO § 116 lõige 2 näeb ette, et menetlusabi antakse taotlusel „juriidilisele isikule või kohtumenetlusteovõimelisele ühendusele, mis on asutatud ja mille asukoht on [...] Saksamaa Liitvabariigis, kui ei tema ega kohtuvaidluse esemega majanduslikult seotud isikud ei suuda kulutada tasuda ning kui hagi esitamata jätmise või õiguste kohtus kaitsmata jätmise oleks vastuolus üldiste huvidega [...]”.

24. ZPO §-s 122 on täpsustatud:

20. Bürgerliches Gesetzbuch (Saksamaa tsiivilseadustik) §-s 839 on Saksa riigi vastu esitatud kahju hüvitamise nõuded liigitatud tsiivilõiguslikeks vaidlusteks.

„1. Menetlusabi andmise tulemusena

1) saab föderaalne või liidumaa maksuasutus nõuda asjaomastelt poolt, et ta tasuks:

21. Zivilprozessordnungi (tsiviilkohtumenetluse seadustik, edaspidi „ZPO”) § 78 lõikes 1 on sätestatud, et „Landgericht'ides ja Oberlandesgericht'ides peavad pooli esindama advokaadid [...]”.

a) tekkinud või tekkivad kohtu- ja kohututäituri kulud,

b) talle üle läinud volitatud advokaatide nõuded, mis neil poole suhtes on tekkinud,

22. ZPO § 114 on sõnastatud järgmiselt:

ainult kohtu korralduste kohaselt,

„Pool, kes ei saa oma isikliku või rahalise olukorra tõttu menetluskulud tasuda või kes suudab need tasuda ainult osaliselt või mitte osamaksenda, saab taotlusel menetlusabi, kui kavatses hagi esitamine või õiguste

2) on pool vabastatud menetluskulude tagamise kohustusest,

- 3) ei saa volitatud advokaadid nõuda asjaomaset poolt tasu maksmist.

diskrimineerimiseta juurdepääsu riigi gaasivõrkudele, üle liiga hilja, esitas DEB siseriiklikule kohtule liidu õiguse rikkumise tõttu tekkivast liikmesriigi vastutusest tuleneva nõude. Sel ajal, kui DEB kohtule oma nõude esitas, ei olnud tal ei töötajaid ega vara.

[...]"

25. ZPO §-s 123 on lõpuks märgitud, et „[m]enetlusabi andmine ei mõjuta kohustust tasuda teisel poolel tekkinud kulud”.

27. Asjaolu, et Saksamaa Liitvabariik ei järginud direktiivi 98/30/EÜ ülevõtmise tähtaega, tuvastas lisaks Euroopa Kohus, tehes otsuse liikmesriigi kohustuste rikkumise kohta.⁵

III. Vaidlus põhikohtuasjas ja eelotsuse küsimus

26. DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH (edaspidi „DEB”) on Saksamaa ettevõtte, mis asutati 1998. aastal ja millel Brandenburgi liidumaa majandusministeerium lubas tegutseda Saksamaa territooriumil sõltumatu energia hulgimüüja ja energiatarnimise ettevõtteks. Leides, et ta on kandnud kahju seetõttu, et Saksamaa võttis direktiivid 98/30/EÜ³ ja 2003/55/EÜ⁴, mis oleksid pidanud võimaldama ilma

28. DEB väidab, et kandis kahju, ning nõuab hüvitist summas veidi üle 3,7 miljardi euro. Kohtuistungil täpsustas DEB, et tal oli 1998. aastal ligi 200 töötajat, kelle töölepingud ta pidi järk-järgult oma tegevusetuse tõttu üles ütlema, ning et tal oli oma vara, mille ta kaotas samal põhjusel. Tema sõnul ei olnud ta seega siis, kui juurdepääs gaasivõrkudele lõpuks tõesti tagati, võimeline enam tegutsema tegevusalal, millel tegutsemiseks oli talle antud tegevusluba.

29. DEB leiab, et kuna tal puudus juurdepääs gaasivõrkudele, kaotas ta vähemalt kuus lepingut. Ta põhjendab kahjuhüvitisena nõutavat summat eelkõige väitega, et see vastab Saksamaa suurtele tööstusklientidele müümise statistilise keskmise hinna ja Venemaa ostuhinna vahele, millest on maha arvatud transiiditasu ja transpordikulud. Seejärel

3 – Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. juuni 1998. aasta direktiiv 98/30/EÜ maagaasi siseturu ühiseeskirjade kohta (EÜT L 204, lk 1; ELT eriväljaanne 12/02, lk 28).

4 – Euroopa Parlamendi ja nõukogu 26. juuni 2003. aasta direktiiv 2003/55/EÜ maagaasi siseturu ühiseeskirjade kohta ning direktiivi 98/30/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (ELT L 176, lk 57; ELT eriväljaanne 12/02, lk 230).

5 – 1. aprilli 2004. aasta otsus kohtuasjas C-64/03: komisjon vs. Saksamaa (EKL 2004, lk I-3551).

arvas DEB sellest esimesest arvust vastavalt Saksamaa seda valdkonda käsitlevatele õigusaktidele maha 50-protsendilise ohutusmakse.

30. DEB arvutuste kohaselt on menetluse jaoks ette nähtud lõivu summa, mille ta peab tasuma ja mis arvutatakse hagi hinna põhjal, 275 000 eurot. Et lisaks on kohustuslik võtta end esindama advokaat, leiab DEB, et esindamisega seotud kulud on veidi üle 990 000 euro. Kohtusse pöördumiseks ja piisavate rahaliste vahendite puudumisel taotles DEB, kes ei suuda tasuda ei GKG § 12 lõikes 1 kehtestatud lõivu ega kohustusliku advokaadi tasusid, Landgericht Berlinis menetlusabi.

31. Viimane keeldus 4. märtsi 2008. aasta otsuses menetlusabi andmast põhjendusel, et DEB ei vasta ZPO § 116 lõikes 2 sätestatud tingimustele. Nimetatud kohus märgib, et kuigi ei ole kahtlust, et DEB on maksejõuetu, ei ole hagi esitamata jätmise vastuolus üldiste huvidega niisugustena, nagu neid on tõlgendanud Saksamaa kohtud ja Bundesverfassungsgericht. Lisaks ei teinud Landgericht Berlin otsust põhikohtuasjas esitatud nõude põhjendatuse kohta.

32. DEB esitas selle otsuse peale viivitamatult apellatsioonkaebuse Kammergericht Berlinile. Viimane leiab, et kui ta peaks otsuse tegema üksnes Saksa õiguse alusel, saaks ta

ainult tõdeda, et Landgericht Berlin tõlgendas ZPO § 116 lõikes 2 sätestatud tingimusi õigesti. Nimelt on Saksamaa kohtud oma väljakujunenud praktikas leidnud, et hagi esitamata jätmise kahjustab tõesti ainult üksikutel juhtumitel üldisi huve. Nii on see juhul, kui otsus puudutab olulist osa rahvastikust või kui sellel võivad olla sotsiaalsed tagajärjed. Üldisi huve kahjustatakse ZPO § 116 lõike 2 tähenduses ka siis, kui hagi esitamata jätmise ei lase juriidilisel isikul jätkata üldistes huvides oleva ülesande täitmist või kui hagit sõltub isegi selle juriidilise isiku olemasolu ja mängus on töökohad või kui juriidilisel isikul on suur hulk võlausaldajaid.

33. Kammergericht Berlin täpsustab veel, et Saksamaa ja eelkõige Bundesgerichtshofi kohtupraktika kohaselt ei ole ZPO § 116 lõikes 2 kehtestatud tingimus täidetud, kui õige otsuse tegemine vastab üldisele huvile või kui vaidluse lahendamiseks on vaja vastata üldist huvi pakkuvatele õiguslikele küsimustele.

34. Mis puudutab DEB-i, siis temal ei ole ei laekumisi, vara, töötajaid ega võlausaldajaid. Hagi esitamata jätmise ei ähvarda iseenesest tema ellujäämist. Ei saa ka asuda seisukohale, et ta täidab üldistes huvides olevat ülesannet. Kuivõrd alati on nõutud, et peale isikute, kes

osalevad kohtuvaidluses majandusliku huvi tõttu, peab hagi esitamata jätmise tõttu kohtus kannatama ka oluline isikute ring, ning kuna DEB-i puhul ei ole see nii, tuleb jätta muutmata Landgericht Berliini otsus, millega jäeti DEB-i menetlusabi taotlus rahuldamata.

35. Kammergericht Berlin meenutab ka, et Bundesverfassungsgericht on lisaks leidnud, et ZPO-s ette nähtud füüsiliste ja juriidiliste isikute erinev kohtlemine on kooskõlas Saksamaa põhiseadusega. Bundesverfassungsgericht on asunud nimelt seisukohale, et menetlusabi andmise võib samastada sotsiaalriigi põhimõttest tuleneva sotsiaalabiga ja see on vajalik inimväärikuse austamiseks. Eelotsusetaotluse esitanud kohus järeldab sellest, et niisugust solidaarsuskohustust ei ole maksejõuetute juriidiliste isikute osas. See, et juriidilistel isikutel on piisavalt vara, on nende loomise ja olemasolu tingimus ning neid juriidilisi isikuid on põhjust siseriiklikus õiguskorras tunnustada ainult siis, kui nad on võimelised taotlema eesmärki, milleks nad loodi, ja täitma oma ülesandeid omaenda vahenditega.

36. Kammergericht Berlin tõstatab siiski küsimuse, kas ZPO § 116 lõige 2 niisugusestena, nagu siseriiklikud kohtud on seda siiani tõlgendanud, ei ole vastuolus liidu õigusega. Menetlusabi andmise tingimused, mis on juriidiliste isikute puhul piiravamad kui füüsiliste isikute puhul ning mida Saksamaa siseriiklik kohus tõlgendab pealegi kitsendavalt,

viivad DEB-i puhul konkreetselt selleni, et temalt võetakse igasugune võimalus taotleda, et kohaldataks Saksa riigi vastutust liidu õiguse rikkumise eest. Seega on keeldumise tõttu menetlusabi andmisest võimatu või vähemalt äärmiselt raske saada riigilt hüvitist seeläbi, et kohaldatakse tema vastutust liidu õiguse rikkumise eest. Eelotsusetaotluse esitanud kohus kahtleb seega, kas siseriiklik meede on kooskõlas riigi vastutusega seotud põhimõtete ja eelkõige tõhususe põhimõttega niisugusena, nagu see tuleneb Euroopa Kohtu praktikast.

37. Seistes silmitsi liidu õiguse tõlgendamise raskusega ja tehes selles küsimuses otsust viimase kohtuastmena, otsustas Kammergericht Berlin niisiis menetluse peatada ja esitada 30. juuni 2009. aasta eelotsusetaotlusega Euroopa Kohtule EÜ artikli 234 alusel järgmise eelotsuse küsimuse:

„Kas siis, kui lähtuda seisukohast, et siseriiklike õigusaktidega kehtestatud kahju hüvitamise tingimused ja ühenduse õiguse alusel tekkivast liikmesriigi vastutusest tuleneva nõude esitamine ei tohi vastavalt liikmesriikide vastutust käsitlevatele ühenduse õiguse põhimõtetele teha hüvitise saamist praktiliselt võimatuks või ülemäära raskeks, ei teki kahtlusi sellise siseriikliku õigusnormi suhtes, mille kohaselt seatakse kohtule hagi

esitamine sõltuvusse [lõivu] tasumisest kulu- de katteks ja juriidilisele isikule, kes ei suuda [sellist lõivu] tasuda, menetlusabi ei anta?”

IV. Menetlus Euroopa Kohtus

38. Kirjalikud märkused esitasid kaebuse esi- taja põhikohtuasjas, Saksamaa, Taani, Prant- susmaa, Itaalia ja Poola valitsus, Euroopa Ko- misjon ja EFTA Järelevalveamet.

39. 3. juunil 2010 toimunud kohtuistungil esitasid suulisi märkusi kaebuse esitaja põ- hikohtuasjas, Saksamaa valitsus, komisjon ja EFTA Järelevalveamet.

V. Õiguslik analüüs

A. Märkuste kokkuvõte

40. Kõigepealt tuleb meenutada, et Sak- samaa, Taani, Prantsuse ja Itaalia valitsus ning komisjon arvavad, et kõnesolevad

siseriiklikud õigusnormid ei ole võrdväärsuse ja tõhususe põhimõtete seisukohast proble- maatilised. Nad leiavad sisuliselt, et kuigi õi- gussubjektidel peab tõesti olema võimalus, et kohaldataks riigi vastutust liidu õiguse rikku- mise eest, ei saa liidu õiguse tõhususe ja tõhu- sa kohtuliku kaitse põhimõtteid viia selleni, et liikmesriike kohustatakse andma menetlusabi juriidilistele isikutele, kes on ainult siseriikli- ke õiguskordade kunstlikud moodustised ja kelle tunnustamine sõltub eelkõige sellest, kas neil on piisavalt vahendeid oma ellujää- mise tagamiseks. Võttes arvesse nende koh- tute kodukordi ja menetlusabi laadi ennast, mille kohta mõned valitsused on rõhutanud, et see on peamiselt sotsiaalset laadi ja seo- tud inimväärikusega, on liidu tasandil võetud ühtlustamismeetme puudumise korral täiesti põhjendatud ja õiguspärane, kui juriidilistele isikutele menetlusabi andmise tingimused, kui neid on, on palju piiravamad kui tingimu- sed, mida kohaldatakse, kui seda abi taotleb füüsiline isik.

41. Seevastu kaebuse esitaja põhikohtuasjas, Poola valitsus ja EFTA Järelevalveamet kaht- levad vaidlusaluse siseriikliku õigusnormi õiguspärasuses. DEB väidab, et kuna juhul, kui talle menetlusabi ei anta, peab ta jätma kahju hüvitamise nõude esitamata, on tõhu- suse põhimõtte rikkumine ilmne, sest ta ei saa

konkreetselt kaitsta kohtus oma õigusi, mis tulenevad liidu õigusest – hinnang, mida jagab EFTA Järelevalveamet, kuigi ta väljendab seda nüansikamalt. Poola valitsus vaidlustab mõiste „üldised huvid” kitsendava tõlgenduse, mille on esitanud Saksamaa kohtud, ja leiab, et see tõhususe põhimõtte rikkumine ei ole proportsionaalne. Selles olukorras järel-davad kaebuse esitaja põhikohtuasjas, Poola valitsus ja EFTA Järelevalveamet, et on rikutud tõhususe põhimõtet.

B. Liidu õigusega õigussubjektidele tagatud õiguste tõhus kohtulik kaitse ja põhimõte, mille kohaselt peab riik vastutama liidu õiguse rikkumise eest

42. Euroopa Kohtu väljakujunenud praktika⁶ kohaselt on eraõiguslikele isikutele liidu õigusega antud õiguste tõhusa kohtuliku kaitse põhimõte liidu õiguse üldpõhimõte, mis tuleneb liikmesriikide ühistest põhiseaduslikest

tavadest ning mis on sätestatud EIÕK artiklites 6 ja 13 ning hiljem harta⁷ artiklis 47.

43. Nõnda sätestatud tõhus kohtulik kaitse eeldab, et õigussubjektidele tagatakse võimalus kaitsta oma õigusi, mis tulenevad liidu õigusest. Isegi siis, kui riik on nende õigusi rikkunud, peab õigussubjektidel olema võimalus nõuda siseriiklikus kohtus hüvitist.

44. Nimelt tuleneb aluslepingute loogikast ja kohustustest, mis liikmesriigid ise on oma liiduga ühinemise otsuse tulemusena võtnud, et eraõiguslikud isikud peavad saama taotleda liikmesriikide vastutuse kohaldamist, kui nad leiavad, et liikmesriik on liidu õiguse rikkumisega kahjustanud nende õigusi.

45. Taotletakse seega korruga eesmärki, et liikmesriigid täidaksid kohustusi, mis nad on võtnud liidu õiguse kohaselt, ja eesmärki tagada eraõiguslikele isikutele nende liidu õigusest tulenevate õiguste täielik tõhusus. Väljakujunenud kohtupraktikast järeldub, et liikmesriikidel on EÜ artiklis 10 väljendatud lojaalse koostöö põhimõtte kohaselt kohustus

⁶ – 13. märtsi 2007. aasta otsus kohtuasjas C-432/05: Unibet (EKL 2007, lk I-2271, punkt 37 ja seal viidatud kohtupraktika).

⁷ – Selle viimase kohta soovin märkida, et kuigi see ei olnud põhikohtuasja faktiliste asjaolude aseteidmise hetkel siduv õigusakt, tuleb seda vaieldamatult meie kohtuasjas arvesse võtta eelkõige seepärast, et liidu seadusandja on sõnaselgelt tunnustanud selle tähtsust direktiivi 2003/8 põhjenduses 5 (vt samasuguse olukorra kohta 27. juuni 2006. aasta otsus kohtuasjas C-540/03: parlament vs. nõukogu, EKL 2006, lk I-5769, punkt 38).

tagada liidu õigusnormide täielik mõju ning kaitsta nendega eraõiguslikele isikutele antud õigusi.⁸

46. Nende isikute, keda on liidu õiguse rikkumisega kahjustatud, õigus hüvitisele on aluslepingutega loodud õigusliidu keskne põhimõte ja tõhusa kohtuliku kaitse põhimõtte konkreetne väljendus. Samal ajal on liidu aluseks olev konstitutsiooniline alus, mille aluslepingud moodustavad, kantud kohtute koostöö vaimust. Nii et kui Euroopa Kohus on seetõttu kinnitanud põhimõtet, mille kohaselt vastutab riik liidu õiguse rikkumise eest, on ta ka täpselt samal põhjusel märkinud, et nõudeid sellele põhimõttele tuginemiseks peab saama esitada siseriiklikele kohtutele, mis on ühise õigusliidu kohtud, ning seega määratakse pädevad kohtud ja nende nõuete esitamise vormilised ja sisulised tingimused kindlaks siseriiklikes õiguskordades. Liikmesriikide menetlus- ja kohtute autonoomia tõttu tuleb neile jätta selles valdkonnas tegutsemisruum.

47. Seda vabadust tuleb siiski tingimata piirata. Kuigi eraõiguslikud isikud peavad liidu õigust eiranud riigi vastutuse kohaldamist saama taotleda tõesti siseriikliku vastutusõiguse

raames, „[ei saa] siseriiklikes õigusaktides sätestatud kahju hüvitamise tingimused [olla] vähem soodsad kui need, mis puudutavad samalaadseid siseriiklikke nõudeid (võrdväärsuse põhimõte), ega olla korraldatud nii, et hüvitise saamine on praktikas võimatu või ülemäära raske (tõhususe põhimõte)”.⁹

48. Käesoleval juhul tuleb märkida, et olemas on õigussubjektide võimalus esitada liidu õiguse rikkumise tõttu tekkivast Saksa riigi vastutusest tulenev nõue. Jääb veel kindlaks teha, kas siseriiklike õigusaktidega on järgitud võrdväärsuse ja tõhususe põhimõtet.

C. Võrdväärsuse põhimõte

49. Võrdväärsuse põhimõtet, mis nõuab, et kõik kaebustele kohaldatavad reeglid oleksid ühtemoodi kohaldatavad nii liidu õiguse rikkumisest tulenevate kaebuste kui ka siseriikliku õiguse eiramisest tulenevate kaebuste puhul,¹⁰ on käesoleval juhul tõesti järgitud. Menetluse jaoks ette nähtud lõivu tasumist

8 – 9. märtsi 1978. aasta otsus kohtuasjas 106/77: Simmenthal (EKL 1978, lk 629, punkt 16); 19. juuni 1990. aasta otsus kohtuasjas C-213/89: Factortame jt (EKL 1990, lk I-2433, punkt 19) ja 19. novembri 1991. aasta otsus liidetud kohtuasjades C-6/90 ja C-9/90: Francovich jt (EKL 1991, lk I-5357, punkt 32).

9 – 10. juuli 1997. aasta otsus kohtuasjas C-261/95: Palmisani (EKL 1997, lk I-4025, punkt 27).

10 – 26. jaanuari 2010. aasta otsus kohtuasjas C-118/08: Transportes Urbanos y Servicios Generales (EKL 2010, lk I-653, punkt 33 ja seal viidatud kohtupraktika).

nõutakse iga kord, kui riigi vastu esitatakse vastutusenõue, ükskõik kas seda tehakse siseriikliku õiguse või liidu õiguse väidetava rikkumise tõttu. Lisaks on menetlusabi andmise tingimused juriidiliste isikute puhul samad nii siis, kui need juriidilised isikud esitavad nõude, et kohaldataks riigi vastutust siseriikliku õiguse rikkumise eest, kui ka siis, kui nad püüavad saavutada, et kohaldataks Saksa riigi vastutust liidu õiguse rikkumise eest.

D. Tõhususe põhimõte

50. Nagu eelotsusetaotluse esitanud kohus õigesti märkis, kerkib käesolevas kohtuasjas pigem küsimus, kas liidu õiguse ja eelkõige tõhususe põhimõttega on koosõlas siseriiklikud õigusaktid, mille tagajärg on Euroopa Kohtule praegu hindamiseks esitatud konkreetsel juhtumil see, et ei aidata ületada riskust, mis juriidilisel isikul tekkis, kui ta soovis pöörduda kohtusse, et tugineda oma õigustele, mida ta väidab endal liidu õiguse kohaselt olevat.

51. Kirjeldatud olukord tuleneb kahe õigusnormi kombinatsioonist.

52. Kõigepealt nõutakse GKG §-s 12 ükskõik missugustelt pooltelt, et nad tasuksid lõivu, mille summa on proportsionaalne

hinnangulise hagihinnaga. Saksamaa õigusaktides ei ole ette nähtud ülempiiri. Seejärel on ZPO § 116 lõikes 2 tagatud juriidilistele isikutele võimalus saada menetlusabi eelkõige tingimusel, et hagi esitamata jätmine on vastuolus üldiste huvidega – tingimus, mida Saksamaa kohtud on tõlgendanud kitsendavalt.

53. Järgides Euroopa Kohtu praktikas valitud suunda, arvan, et oluline on asetada ZPO § 116 lõige 2 Saksamaa menetlusnormide laiemasse konteksti. Teisisõnu, kuigi asjaomaste poolte kirjalikud märkused on keskendunud juriidilistele isikutele menetlusabi andmisest keeldumise probleemidele, tuleb menetlusabi andmise tingimusi analüüsida laiemas kontekstis, milleks on menetluse üldine korraldus niisugusena, nagu kõnesolev liikmesriik on selle loonud.

1. Võimalus teha menetlus sõltuvaks lõivu maksmisest, tingimusel, et lõiv ei ole ebaproportsionaalne

54. Arutluse selles etapis pean Euroopa Kohtule meenutama, et tänu menetlusautonoomiale on liikmesriikidel õigus kehtestada kohtumenetluse algatamise suhtes tingimus, et tasutakse menetluskulud. Need kulud esinevad tavaliselt kahes täiesti erinevas vormis: kas on tegemist lõivuga, mida riik võtab menetluspoolte osalemise eest õigusemõistmise

avaliku teenuse rahastamiseks, või on tegemist kohtukulude ettemaksega, s.o hageja deponeeritud tagatisega, mis tagab kostjale, et kui hageja kohtuvaidluse kaotab, osaleb ta nende kulude tasumises, mis kostjal enda kaitsmiseks tekkisid.

56. Kohtuistungil paluti Saksamaa valitsusel täpsustada tingimusi, kuidas menetluse jaoks ette nähtud lõiv arvutatakse. Ta selgitas, et Saksamaa seda valdkonda käsitlevates õigusaktides on koostatud skaala, nii et hinnangulise hagi hinna järgi võib õigussubjekt juba täiesti läbipaistvalt ette teada lõivu summat, mis tal tasuda tuleb. Lõiv arvutatakse protsendina hagi hinnast. Saksamaa valitsus täpsustas, et lõivu eesmärk on peamiselt see, et õigusemõistmise avaliku teenused kasutajad osaleksid selle rahastamises. Kuivõrd lõiv, mida võetakse väikese rahalise väärtusega vaidlustelt, ei ole piisav, et katta tegelikku menetluskulu, on lõiv, mida võetakse suurema väärtusega vaidlustelt, kõrgem. Just kõikidest nendest kaalutlustest lähtudes määratigi menetluse jaoks ette nähtud lõivuks, mida DEB peab tasuma, umbes 275 000 eurot.

55. Euroopa Kohus on siiani pidanud otsust tegema ainult eeskirjade osas, mis puudutavad *cautio judicatum solvi*’it ja mis vastavad teisele nimetatud kululiigile. Nende eeskirjade eripära, mille kooskõla liidu õigusega on Euroopa Kohus pidanud hindama, seisib selles, et seda tagatist, mida tavaliselt nimetatakse „välismaalase tagatis”, peab tasuma kaebuse esitaja, kui ta ei ela selle riigi territooriumil ning tal ei ole selle riigi kodakondsust, mille kohtutele on nõue esitatud, samal ajal kui sellist tagatist ei nõuta asjaomase liikmesriigi kodanikelt, isegi kui nad ei ela oma päritoluliikmesriigi territooriumil ja neil ei ole ka vara sellel territooriumil. Järelikult tuleb märkida, et Euroopa Kohus lähtus oma analüüsi puhul EÜ artiklist 12 ja üldisest diskrimineerimise keelust¹¹, mitte liidu õiguse tõhususe põhimõttest.

57. Kuid mida suuremad on menetluskulud, seda suurem on oht, et hageja ei suuda neid tasuda ning peab taotlema menetlusabi. Seda, kui menetluskulud määratakse suured ja samal ajal kehtestatakse väga piiravad menetlusabi saamise tingimused, võib käsitada nii, et see võib takistada kohtusse pöördumise õigust ning see kehtib seda enam, kui lõivu tasumist nõutakse enne menetluse algust nagu käesoleval juhul. Kerkib küsimus, kas õigusemõistmise avaliku teenuse kulude jaotumine riigi ja selle teenuse kasutajate vahel nii, nagu see on sätestatud Saksamaa õigusaktides,

11 – 1. juuli 1993. aasta otsus kohtuasjas C-20/92: Hubbard (EKL 1993, lk I-3777); 26. septembri 1996. aasta otsus kohtuasjas C-43/95: Data Delecta ja Frosberg (EKL 1996, lk I-4661); 20. märtsi 1997. aasta otsus kohtuasjas C-323/95: Hayes (EKL 1997, lk I-1711) ja 2. oktoobri 1997. aasta otsus kohtuasjas C-122/96: Saldanha ja MTS (EKL 1997, lk I-5325).

on sobiv või läheb kaugemale sellest, mis on mõistlik ja õiglane, väljendudes niisugusel konkreetsel juhul nagu käesolev selles, et õiguskaitsse kättesaadavust piiratakse lubamatult. Seda küsimust saab korralikult analüüsida ainult põhikohtuasja menetlev kohus, lähtudes samas nõude *fumus boni juris*est, mille kavatseb esitada kaebuse esitaja põhikohtuasjas ja mille kohta ei ole otsust teinud ei Landgericht Berlin – nagu on märgitud käesoleva ettepaneku punktis 31 – ega Kammergericht Berlin.

millega kohustatakse tasuma menetluse jaoks ette nähtud lõivu. Teiseks vastab see küsimusele, mille esitas eelotsusetaotluse esitanud kohus, kes tahab teada – nagu ilmneb käesoleva ettepaneku punktist 37 – kas see põhjustab probleeme, kui siseriiklike õigusaktidega nõutakse kohtule hagi esitamiseks esiteks lõivu tasumist ja nähakse teiseks ette, et menetlusabi ei saa anda juriidilisele isikule, kes ei ole võimeline seda tasuma ega vasta nende õigusaktidega kehtestatud piiravatele tingimustele.

58. Saksamaa valitsus täpsustas – samuti kohtuistungil –, et ilma et seda käsitletaks tegelikult hagi vastuvõetavuse tingimusena, on lõivu tasumata jätmise tagajärg see, et menetlust ei algatata. Pean tunnustama, et vahe näib mulle vaevumärgatav, kuid igal juhul muudetakse kohtusse pöördumine seda kättesaamatumaks, et vastupidi teatavatele teistes liikmesriikides välja töötatud süsteemidele ei ole Saksamaa Liitvabariik kehtestanud mingit ülempiiri ega paku mingit võimalust tasuda lõiv tagantjärele.¹² Seepärast arvangi, et DEB-i olukorra analüüsimisel tuleb võtta arvesse mitte üksnes Saksamaa õigusakte, mis käsitlevad menetlusabi andmist juriidilistele isikutele, vaid ka Saksamaa menetlussüsteemi,

59. Täpsemalt on menetlusabi süsteemi väljatöötamisel eriline tähtsus riikides, kes on otsustanud seada kohtumenetlused sõltuvusse kuludest, sest seda abi mõistetakse seal üldiselt tasakaalustava meetmena. Seega on kohtukulude sobivuse hindamine täiendav näitaja, mis võimaldab mõõta, mil määral on menetlusabi andmisest keeldumisega rikutud kohtusse pöördumise õiguse põhimõtet.¹³

12 – Vastupidi näiteks Itaalia õigusaktides sätestatule, millega lubatakse enne menetlust tasumata jäänud lõiv tagantjärele sundkorras sisse nõuda.

13 – Nagu Euroopa Inimõiguste Kohtul on juba olnud võimalus kontrollida, sest tema leiab ka, et „nõue tasuda tsiviilkohtutele kulud, mis on seotud taotlustega, mille kohta nad peavad otsuse tegema, ei saa olla kohtusse pöördumise õiguse piirang, mis on iseenesest vastuolus EIÖK artikli 6 lõikega 1”, kuid siiski tingimisel, et leitakse „õige tasakaal esiteks riigi huvi vahel nõuda sisse menetluskulud taotluste menetlemiseks ja teiseks hageja huvi vahel esitada oma nõuded kohtutele” (Euroopa Inimõiguste Kohtu 19. juuni 2001. aasta otsus kohtuasjas nr 28249/95: Kreuz vs. Poola, vastavalt punktid 60 ja 66). Tuleb märkida, et kaebuse esitaja oli sel juhul füüsiline isik.

Ilma et ma püüaksin kuidagi ette ära arvata vastust, mille eelotsusetaotluse esitanud kohus selles küsimuses annab, arvan, et tuleb pidada meeles, et DEB-il oleks juhul, kui menetluse jaoks ette nähtud lõiv oleks olnud madalam, olnud objektiivselt rohkem šansse pöörduda kohtusse, sest võimalusi kasutada väljastpoolt pärit rahalisi vahendeid (näiteks pangalaenu) oleks olnud rohkem.

2. Küsimus, millise ulatusega on õigus menetlusabile juriidiliste isikute puhul

a. Juhiste kogum

60. Ma märkisin juba, et see delikaatne küsimus on Euroopa Kohtule esitatud esimest korda. Vastata on seda delikaatsem, et käesoleva juhtumi suhtes saab tõesti kohaldada väheseid positiivõiguslikke norme. Seepärast ongi vaja, et ma kasutaksin nn „juhiste kogumit”. See koosneb samal ajal rahvusvahelisest praktikast, Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast, liidu õiguse seisust selles valdkonnas ja liikmesriikide individuaalsest praktikast.

i. Rahvusvaheline praktika

61. Rahvusvaheline praktika ei näi nõudvat riikidelt, et nad annaksid juriidilistele isikutele menetlusabi. Ei Haagi tsiviilkohtumenetluse konventsiooni artikkel 20, ei tasuta menetlusabi taotluste edastamise Euroopa kokkuleppe artikkel 1 ega rahvusvahelise õiguskaitse kättesaadavuse Haagi konventsiooni artikli 1 esimene ja teine lõik võimalda järeldada, et juriidilistel isikutel on õigus samaväärsele menetlusabile nagu füüsilistel isikutel. Nendes erinevates kokkulepetes ja konventsioonides on abi saajatena nimetatud ainult „iga lepinguosalise riigi kodanik[ke]”, „[iga isikut], kelle alaline elukoht on lepinguosaliste riikide territooriumil” või ka „[l]epinguosalise riigi kodanik[ke ja] isiku[id], [...] kelle alaline elukoht on lepinguosalisel liikmesriigis, kus on algatatud või algatatakse kohtumenetlus”.¹⁴ Mulle tundub aga tõesti, et termineid „kodanikud” ja „isikud, kelle alaline elukoht” kasutatakse füüsiliste isikute tähistamiseks.

62. Tuleb ka märkida, et rahvusvahelise õiguskaitse kättesaadavuse Haagi konventsioonis

14 – Vt vastavalt eespool viidatud Haagi tsiviilkohtumenetluse konventsiooni artikkel 20, tasuta menetlusabi taotluste edastamise Euroopa kokkuleppe artikkel 1 ja rahvusvahelise õiguskaitse kättesaadavuse Haagi konventsiooni artikkel 1.

ei ole selle 1. peatükis menetlusabi kohta kordagi mainitud juriidilisi isikuid. Neid on siiski sõnaselgelt nimetatud 2. peatükis, mis käsitleb *cautio judicatum solvi*'t ja kohtukulude väljamõistmise tunnustamist või täitmist. Teiste sõnadega ei ole asjaolu, et 1. peatükis ei ole nimetatud juriidilisi isikuid, tingitud ei selle konventsiooni koostajate unustamisest ega hooletusest. Veel märkimisväärsem on, et seega on rahvusvahelises praktikas tunnustatud võimalust nõuda juriidilistelt isikutelt kohtukulude tasumist (tingimusel, et neid ei nõuta kaebuse esitajatelt ainuüksi seetõttu, et nad on välismaalased), ilma et nende osas nähtaks kompensatsiooniks ette menetlusabi süsteemi.

ii. EIÕK ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika

63. EIÕK osas, mis on juba kaua aega liidu õiguskorras esmase tähtsusega allikas ja mis liidu ühinemisega seoses muutub tema suhtes siduva rahvusvahelise kokkuleppe alusel talle ametlikult siduvaks, tuleb märkida, et selle artikli 6 lõike 3 punktis c on menetlusabi andmist mainitud ainult kriminaalmenetluste raames. Euroopa Inimõiguste Kohus on sellest tuletanud põhimõttelise erinevuse, sest on leidnud, et „konventsioon ei kohusta

andma menetlusabi kõikides tsiviilvaidlustes. Artikli 6 lõike 3 punkti c sõnastus, millega tagatakse õigus menetlusabile teatavatel tingimustel kriminaalmenetlustes, erineb selgelt artikli 6 lõike 1 sõnastusest, milles menetlusabi üldse ei mainita.”¹⁵ Teiste sõnadega ei saa artikli 6 lõike 3 punkti c tõlgendada nii laialt, et sellega kohustatakse konventsiooni lepinguosalisi riike andma süstemaatiliselt menetlusabi.

64. Keeldumised menetlusabi andmisest tsiviilmenetlustes on seega Euroopa Inimõiguste Kohtu meelest mõeldavad ainult EIÕK artikli 6 lõike 1 alusel, millega see kohus on seostanud kohtusse pöördumise õiguse.¹⁶ Kohtuasjas *Airey vs. Iirimaa*, millele viitavad harta artikli 47 lõiget 3 käsitlevad selgitused, püüdis üks Iirimaa kodanik algatada menetlust, et lahutada oma mehest. Kuigi esindamine advokaadi poolt ei olnud kohustuslik, ilmnes, et kõikide samalaadsete menetluste pooled, mille osas oli pädev eranditult High Court, olid võtnud ennast esindama advokaadi. Teiseks ei olnud Iirimaa tookord tsiviilaljade puhul ette nähtud mingit menetlusabi süsteemi. Euroopa Inimõiguste Kohus leidis, et on vaja „teha kindlaks, kas ilmumine High

15 – Euroopa Inimõiguste Kohtu 26. veebruari 2002. aasta otsus kohtuasjas nr 46800/99: *Del Sol vs. Prantsusmaa* (punkt 20).

16 – Vt Euroopa Inimõiguste Kohtu 21. veebruari 1975. aasta otsus kohtuasjas nr 4451/70: *Golder vs. Ühendkuningriik*.

Courti ilma nõustaja abita on tõhus selles mõttes, et [hageja] saab esitada oma argumentid sobival ja rahuldaval viisil.¹⁷ Euroopa Inimõiguste Kohus nõustub, et EIÕK-ga ei looda üldiselt menetlusabi süsteemi, vaid selles „piirduakse nõudmisega, et isik saaks kasutada oma tegelikku õigust asja arutamisele õigusemõistmise volitustega institutsioonis viisil, mis ei ole vastuolus artikli 6 lõikega 1”.¹⁸ Euroopa Inimõiguste Kohus mõnab, et „EIÕK-s ei ole ühtegi klauslit menetlusabi kohta”¹⁹ tsiviilõiguslike vaidluste puhuks, kuid et „artikli 6 lõige 1 võib mõnikord kohustada riiki tagama advokatuuri liikme abi, kui see osutub hädavajalikuks, et tagada tegelik õiguskaitse kättesaadavus, kas seepärast, et seadus on ette nähtud advokaadi poolt esindamine, nagu see on mõne lepinguosalise riigi siseriiklikes õigusaktides erinevasse kategooriasse kuuluvate vaidluste puhul, või menetluse või juhtumi keerukuse tõttu”.²⁰

Prantsuse menetlusabi süsteemi ja leides, et „Prantsusmaa seadusandja loodud süsteem pakub isikutele olulisi tagatiseid, mis kaitsevad omavoli eest” – tagatiseid, mille annavad esiteks Cour de cassationi juures loodud menetlusabi büroo moodustamise kord ja teiseks asjaolu, et selle büroo rahuldamata jätmise otsused saab edasi kaevata Cour de cassationi esimesele presidendile.²¹ Lisaks märkis Euroopa Inimõiguste Kohus, et kaebuse esitaja sai esitada oma argumentid nii esimeses kohtuastmes kui ka apellatsiooniasemes.²² Euroopa Inimõiguste Kohus pidas kõigepealt vajalikuks märkida, et „nagu rõhutas Euroopa Inimõiguste Komisjon, ei saa menetlusabi süsteem mõistagi toimida ilma, et oleks loodud vahendit, mis võimaldab välja valida kohtuasjad, millele võib seda anda”.²³ Lõpuks järeldas ta sellest, et kaebuse esitaja kohtusse pöördumise õiguse olemust ei olnud kahjustatud menetlusabi büroo keeldumisega anda talle menetlusabi.

65. Euroopa Inimõiguste Kohtu hinnang sõltub mõistagi väga palju konkreetse juhtumi asjaoludest. Kohtuasjas *De Sol vs. Prantsusmaa* leidis kaebuse esitaja (ka selles kohtuasjas füüsiline isik), et keeldumine anda talle menetlusabi tõi kaasa selle, et ta ei saanud esitada kassatsioonikaebust Cour de cassation française'ile ja seega rikuti EIÕK artikli 6 lõiget 1. Euroopa Inimõiguste Kohus ei toetanud aga seda arvamust, analüüsides konkreetset

66. Hiljem on Euroopa Inimõiguste Kohus täpsustanud kriteeriumeid, mida tuleb arvesse võtta, kui hinnatakse menetlusabi

17 – Euroopa Inimõiguste Kohtu 9. oktoobri 1979. aasta otsus kohtuasjas nr 6289/93: *Airey vs. Iirimaa* (punkt 24).

18 – *Ibidem* (punkt 26).

19 – *Idem*.

20 – *Idem*.

21 – Eespool viidatud Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus *De Sol vs. Prantsusmaa* (punkt 26).

22 – *Idem*.

23 – Eespool viidatud Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus *De Sol vs. Prantsusmaa* (punkt 23).

süsteemi vastavust EIÕK-le. Küsimus tuleb „lahendada, lähtudes iga konkreetse juhtumi faktilistest asjaoludest ja iseärasustest ning võttes eelkõige arvesse selle tähtsust kaebuse esitajale, kohaldatava õiguse ja menetluse keerukust ning kaebuse esitaja suutlikkust ennast tõesti kaitsta”.²⁴ Ta nõustub samal ajal, et kohtusse pöördumise õigus ei ole absoluutne ja sellel võib olla piiranguid, „tingimusel et nende eesmärk on õiguspärane ja need on proportsionaalsed”.²⁵ Nõnda leiab Euroopa Inimõiguste Kohus, et menetlusabi andmist võib piirata sõltuvalt kaebuse esitaja rahalisest olukorrast või tema võimalusest kohtuvaidlust võita.²⁶ Euroopa Inimõiguste Kohus nõustub veel, et riikidel ei ole kohustust tagada riigi vahenditega täielikku protsessuaalset võrdsust abistatava isiku ja tema vastase vahel, kui kummalegi poolele antakse mõistlik võimalus esitada oma argumendid.²⁷

67. Sellel, et Euroopa Inimõiguste Kohus kasutab terminit „üksikisik”, on meie kohtuasjas kahtlemata eriline tähtsus, kui see kohus märgib, et EIÕK-s „piirduakse nõudmisega, et üksikisik saaks tegelikult kasutada oma kohtusse pöördumise õigust”.²⁸ Kuid Euroopa

Inimõiguste Kohus on pidanud otsuse tegema ka keeldumise kohta anda menetlusabi juriidilisele isikule kohtuasjas VP Diffusion Sarl vs. Prantsusmaa.²⁹ Keeldumise autor on jälle Cour de cassation française'i menetlusabi büroo. Prantsusmaa valitsus väitis, et kuna EIÕK ei kohusta andma menetlusabi kõikides tsiviilvaidlustes, ei rikutud abi andmisest keeldumisega EIÕK artikli 6 lõike 1 sisu ennast, sest selle keeldumise eesmärk oli õiguspärane ja sellega järgiti mõistlikku proportsionaalsuse suhet kasutatud vahendite ja taotletava eesmärgi vahel. Veel kord leidis Euroopa Inimõiguste Kohus, et EIÕK artikli 6 lõike 1 sisu ei rikutud eelkõige seepärast, et õigust asja arutamisele õigusemõistmise volitustega institutsioonis austati nii esimeses kohtuastmes kui ka apellatsiooniasemes. Kuid ta meenutab peale selle ka, et „konventsioon ei anna hagejale menetluses, milles käsitletakse tema tsiviilõigusi, mingit automaatset õigust saada menetlusabi või õigust advokaadile”.³⁰ Veelgi enam, Euroopa Inimõiguste Kohus nõustub, et „kohtusüsteem võib sisaldada tsiviilhagide osas valikumenetlust, kuid see menetlus ei tohi toimida suvaliselt, ebaproportsionaalselt ega tohi kahjustada kohtusse pöördumise õiguse olemust”. Euroopa Inimõiguste Kohus jätkas, märkides, „et Euroopa tasandil ei ole konsensust või vähemalt kindlat suunda menetlusabi andmisel. Paljude riikide õigusaktid ei näe ette selle abi andmist juriidilistele isikutele, ükskõik kas need on tulunduslikud või mittetulunduslikud. Käesoleval juhul arwab Euroopa Inimõiguste Kohus, et see, kui Prantsuse menetlusabi süsteemis tehakse menetlusabi maksustamise korra põhjal õiguslikult vahet füüsiliste ja tulunduslike või mittetulunduslike juriidiliste isikute vahel, ei ole suvaline. [...] Prantsuse õiguses on olemas objektiivne alus – õigusnormid, mis käsitlevad ettevõtte tulumaksu – mis võimaldab isegi rahalistes raskustes äriühingutel kanda kohtumenetlusega seotud kulusid”. Euroopa

24 – Euroopa Inimõiguste Kohtu 15. veebruari 2005. aasta otsus kohtuasjas nr 68416/01: Steel ja Morris vs. Ühendkuningriik (punkt 61).

25 – *Ibidem* (punkt 62).

26 – *Ibidem* (punkt 62 ja seal viidatud kohtupraktika).

27 – *Idem*.

28 – Vt eespool viidatud kohtuotsus Airey vs. Iirimaa (punkt 26).

29 – Euroopa Inimõiguste Kohtu 26. augusti 2008. aasta otsus kohtuasjas nr 14565/04: VP Diffusion Sarl vs. Prantsusmaa.

30 – *Idem*.

Inimõiguste Kohus peab mittediskrimineerivaks isegi seda, kui menetlusabi osas koheldakse erinevalt ühelt poolt äriühinguid ning teiselt poolt füüsilisi isikuid ja mittetulunduslikke juriidilisi isikuid, sest see erinev kohtlemine põhineb objektiivsel ja mõistlikul põhjendusel, st menetlusabi maksustamise korral.

sõnaselget õiguslikku alust, mis võimaldaks nõuda Saksamaa Liitvabariigilt, et ta vaataks iseenesest uuesti üle oma juriidiliste isikutele kehtestatud menetlusabi süsteemi.

iii. Liidu tasand

68. Mulle näib eelnevast järelduvat, et EIÕK niisugusena, nagu Euroopa Inimõiguste Kohus on seda tõlgendanud, ei sisalda ühtegi sätet, millega kehtestataks liikmesriikidele sõnaselgelt kohustus luua menetlusabi süsteem, millega antakse tingimusteta abi nii füüsilistele kui ka juriidilistele isikutele. Muidugi ei takista miski pakkuda liidu õiguskorras kõrgemat kaitse taset, kui on ette nähtud EIÕK artikli 6 lõikes 1.³¹ Ei ole siiski ka tõelist

69. Harta artikli 47 kolmandas lõigus, millele on direktiivis 2003/8 viidatud, kuid ilma, et see oleks olnud põhikohtuasja faktiliste asjaolude asetleidmise ajal siduv, on nähtud ette, et menetlusabi antakse „[i]sikule, kellel puuduvad piisavad vahendid”. Sama artikli kahes ülejäänud lõigus on kasutatud sõna „igaüks”. Harta seletuskirjas³² on viidatud nii kohtuotsusele Airey vs. Iirimaa³³ kui ka liidu kohtutes kehtestatud abisüsteemile, nii et ei saa teha mingit lõplikku järeldust selle kohta, kuidas on hartas määratletud õigust menetlusabile, mis pealegi on suures osas EIÕK-lt laenatud.

70. Lisaks ei olnud võimalik leida ühtegi meie juhtumi suhtes kohaldatavat õigusnormi, millega ühtlustataks tingimusi, mis peavad menetlusabi andmiseks täidetud olema. Direktiiv 2003/8/EÜ, mis ei ole küll käesoleval

31 – Ma pean selle küsimuse juurde tagasi tulema, kui käsitlen hartat: vt käesoleva ettepaneku punkt 98 jj.

32 – ELT 2007, C 303, lk 30.

33 – Eespool viidatud.

juhul kohaldatav, sisaldab siiski teavet, mis võimaldab saada selgust, kuidas liidu seadusandja praegu menetlusabi käsitab.

ning seda isegi siis, kui menetlusabi taotluse esitab äriühingu pankrotihaldur.³⁵

71. Direktiiviga 2003/8 kaldutakse korraldama menetlusabi andmise tingimusi piiriüleste vaidluste osas. Nüüsgustel juhtudel nõustatakse aga menetlusabi andma ainult füüsilistele isikutele, sest nimetatud direktiivi põhjenduses 13 mainitakse „[kõiki] liidu [kodanikke] olenemata sellest, kas nende alaline asu- või elukoht on liikmesriigi territooriumil”, ning artiklis 3 sätestatakse põhimõte, mille kohaselt võivad „füüsilised isikud” taotleda menetlusabi tingimustel ja piirides, mis on direktiivis 2003/8 kindlaks määratud.

73. Euroopa Kohtus on olukord tõenäoliselt segasem. Selle kodukorra artikli 76 lõike 1 esimeses lõigus ei ole kasutatud mitte sõna „isik”, vaid sõna „pool”. Seda oleks seega võinud tõlgendada laialt, sest pooled võivad olla samal ajal füüsilised ja juriidilised isikud.

72. Liidu kohtute kodukorrad ei ole juriidilistele isikutele soodsamad. Ükskõik kas Avaliku Teenistuse Kohtus (mille poole pöördumise tõenäosus on juriidiliste isikute puhul siiski väiksem) või Üldkohtus on menetlusabi mõeldud eranditult füüsilistele isikutele³⁴

74. Näib siiski, et praktikas on jäetud süstemaatiliselt rahuldamata menetlusabitaotlused, mille olid Euroopa Kohtule esitanud juriidilised isikud. Kuigi kaua aega ei olnud Euroopa Kohtul kohustust oma menetlusabitaotluse rahuldamata jätmise määrusi põhjendada,³⁶ võib väljakujunenud

34 – Hiljutine näide Üldkohtust on Üldkohtu neljanda koja esimehe 11. jaanuari 2010. aasta määrus kohtuasjas T-235/09: komisjon vs. Edificios Inteco, milles on märgitud, et „kui taotlust tuleb käsitleda kui Edificios Intecose nimel esitatut, tuleb see jätta rahuldamata põhjendusel, et juriidiline isik [...] ei või menetlusabi saada, sest kodukorra artikli 94 lõikest 2 tuleneb, et ainult füüsilistel isikutel, kes oma majandusliku olukorra tõttu ei suuda Üldkohtust abistamise ja esindamise kulusid täielikult või osaliselt tasuda, on õigus saada tasuta õigusabi” (punkt 3).

35 – Üldkohtu 22. jaanuari 2009. aasta otsus kohtuasjas T-316/07: Commercy vs. Siseturu Ühtlustamise Amet - easyGroup IP Licensing (easyHotel) (EKL 2009, lk II-43, punktid 16–30).

36 – Vt muudatus, mis tehti Euroopa Kohtu kodukorras 12. juulil 2005 ja millega muudeti eelkõige artikli 76 lõike 3 teist lõiku, milles on nüüd ette nähtud, et määrus, millega täielikult või osaliselt keeldutakse tasuta õigusabi võimaldamisest, peab olema põhistatud (ELT L 203, lk 19).

kohtupraktika põhjal oletada, et need keeldumised põhinesid sellel, et hageja oli juriidiline isik.³⁷

iv. Liikmesriikide individuaalne praktika

75. Keeldumine anda menetlusabi Üldkohtus, sealhulgas otse Üldkohtule esitatud hagi korral, on tõend sellest, et isegi liidu kohtutes ei ole liidu õiguse tõhususe põhimõtte ja õigussubjektide õigus asja kohtulikule arutamisele absoluutsed, vaid neid võidakse piirata. Muidugi on kuludeks liidu kohtutes kulud, mis on seotud kohtus abistamise ja esindamisega, kusjuures erinevates kodukordades ei ole kehtestatud mingit lõivu, mis oleks võrreldav lõivuga, millega on tegemist põhikohtuasjas, ega mingit tagatist. Ei saa siiski välistada võimalust, et juriidiline isik, kellel ei ole mingit lootust saada Üldkohtult menetlusabi, peab summa tõttu, mida advokaadid tavaliselt nõuavad, muu hulgas eelkõige konkurentsi valdkonnas, hagi esitamisest loobuma.

76. Ilma et ma püüaksin esitada ammendavat käsitlust, piirdun sellega, et kõnelen ainult ühest osast liidu liikmesriikidest, et näidata, et siseriiklike menetlusabi andmise praktikate võrdlevast analüüsist ei saa teha mingit lõplikku järeldust.

77. Kirjeldasin juba Prantsusmaa juhtumit, mille puhul on olemas – erakorraline – võimalus anda menetlusabi mittetulunduslikele juriidilistele isikutele, kelle asukoht on Prantsusmaal ja kellel ei ole piisavalt vahendeid.³⁸ Teised juriidilised isikud ei saa menetlusabi taotleda, kuid saavad kohtumenetlusega seotud kulud maksude tasumisel maha arvata. Itaalia Vabariik omakorda valis skeemi, mis on lähedane põhikohtuasjas vaadeldavale, sest selles nõutakse kohtuasja algatamise eest lõivu tasumist proportsionaalselt kohtuasja eseme väärtusega. Ainult „kehvas majanduslikus olukorras kodanikud” Itaalia õigusaktide oma sõnastuse kohaselt võidakse lõivu tasumisest vabastada.³⁹ Luksemburgi Suurhertsogiriigi antakse menetlusabi ainult füüsilistele isikutele, kuid mõned nende hulgast

37 – Vt 6. juuni 1980. aasta määrus kohtuasjas 96/80 AJ: Jenkins; 7. mai 1992. aasta määrus liidetud kohtuasjades C-106/90 AJ, C-317/90 AJ ja C-129/91 AJ: Emerald Meats vs. Komisjon; 4. märtsi 1994. aasta määrus kohtuasjas C-3/94 AJ: Iraco vs. Komisjon; 29. veebruari 1996. aasta määrus liidetud kohtuasjades C-267/95 AJ ja C-268/95 AJ: Merck ja Beecham; 3. veebruari 1997. aasta määrus kohtuasjas C-337/96 AJ, ja 23. septembri 1999. aasta määrus kohtuasjas C-303/98 AJ: Simap. Minu teada on Euroopa Kohus teinud ainult ühe põhistatud määruse, millega jättis rahuldamata ühe ühingu menetlusabi taotluse; üllatuslikult kontrollis Euroopa Kohus selles, kas hageja puhul on ikka täidetud tema kodukorra artiklis 76 kehtestatud tingimused. Ta kontrollis seega, kas hagejaks olev juriidiline isik suudab oma keeva majandusliku olukorda tõendada ja ega tema hagi ei tundu ilmselgelt põhjendamatu. Et need kaks tingimust ei olnud sel juhul täidetud, keeldus ta menetlusabi andmast (vt 26. oktoobri 1995. aasta määrus kohtuasjas C-133/95 AJ: Amicale des résidents du square d’Auvergne).

38 – Vt 10. juuli 1991. aasta seaduse nr 91-647 relative à l’aide juridique (menetlusabi seadus), muudetud 19. veebruari 2007. aasta seadusega nr 2007-210 portant réforme de l’assurance de protection juridique (õiguskaitsete tagamise reformi seadus), artikkel 2 (JOF 21.2.2007, lk 3051).

39 – Testo unico in materia di spese di giustizia 115/2002 (kohtukulude seadustik) artikli 74 lõige 2.

ei saa seda siiski taotleda: nii on see ettevõtjate, töösturite, käsitööliste ja vabade elukutsete esindajatega vaidluse puhul, mis käsitleb nende ettevõtlus- või kutsetegevust. Samuti ei saa menetlusabi anda vaidluse puhul, mis on tekkinud spekulatiivset laadi tegevusest.⁴⁰ Taani Kuningriigis antakse menetlusabi ainult füüsilistele isikutele, välja arvatud täiesti erandkorras kohtuasjades, mis on põhimõttelise tähtsusega või mis puudutavad üldist huvi: tööstuse ja ettevõtluse valdkonda kuuluvad vaidlused on põhimõtteliselt niisugused, mille puhul ei ole õigust menetlusabile.⁴¹

80. Teiseks on liikmesriikide praktikas üsna levinud niisugune vahetegemine tulunduslike ja mittetulunduslike juriidiliste isikute vahel, et viimastele antakse menetlusabi kergemini.

78. See väike valik siseriiklikke praktikaid võimaldab mul teha kahte liiki järeldusi.

b. Kohaldamine niisuguse juhtumi suhtes, millega on tegemist põhikohtuasjas

79. Kõigepealt näitab see, et puudub tõeliselt ühine põhimõte, mida kõik liikmesriigid menetlusabi andmisel järgiksid ning mis võiks peegelduda ja olla sätestatud liidu õiguses.

81. Kooskõlas sellega, mida on kinnitanud Euroopa Inimõiguste Kohus, tehes otsust EIÕK artikli 6 lõike 1 võimaliku rikkumise küsimuses, on Euroopa Kohus oma väljakuununud praktikas – kui on hinnanud teatava õigusnormi vastavust tõhususe põhimõttele – leidnud, et seda tuleb analüüsida mitte teoreetiliselt, vaid lähtudes iga juhtumi konkreetsetest asjaoludest, et teha kindlaks, kas kaebuse esitamist pole tehtud liiga raskeks, ning seda kõike, „võttes arvesse selle sätte kohta menetluses tervikuna, menetluse kulgu ja eripära erinevates liikmesriigi ametiasutustes. Seda silmas pidades tuleb vajaduse korral arvesse võtta siseriikliku õigussüsteemi aluseks olevaid põhimõtteid, nagu kaitseõiguse tagamine, õiguskindluse põhimõte

40 – Füüsilistele isikutele menetlusabi andmise kõikide nende piirangute kohta Luksemburgis vt 18. augusti 1995. aasta seaduse concernant l'aide judiciaire (menetlusabi seadus) (*Mémorial A* nr 81, lk 1914) artikli 2 lõike 2 teine lõik.

41 – Retsplejeloveni (menetlusseadustik) §-d 325–336.

ja menetluse nõuetekohane läbiviimine”.⁴² Et tõhususe põhimõtte niisugune piiramine oleks lubatud, nõuab Euroopa Kohus mõistlikku põhjendust.⁴³ Seega tuleb nüüd analüüsida, kas see, kuidas Saksamaa kohtud on ZPO § 116 lõiget 2 tõlgendanud, võib olla õigustatud eespool nimetatud põhimõtete kaitsmisega.

82. Kuigi Euroopa Kohtu väljakujunenud praktikast tuleneb, et tema ülesanne ei ole tõlgendada siseriiklikku õigust, see ülesanne on ainult eelotsusetaotluse esitanud kohtul, kes peab konkreetses asjas tegema kindlaks, kas asjaomased siseriiklikud õigusnormid järgivad võrdväärsuse ja tõhususe nõudeid, võib Euroopa Kohus siiski esitada täpsustusi, mille eesmärk on suunata siseriiklikku kohut tema hindamisel,⁴⁴ mida ma nüüd ka teen.

83. Raskus, mida DEB kohtas, kui soovis pöörduda kohtusse, on tingitud sellest, et juriidiliste isikute suhtes kohaldatakse

42 – 14. detsembri 1995. aasta otsus kohtuasjas C-312/93: Peterbroeck (EKL 1995, lk I-4599, punkt 14); 14. detsembri 1995. aasta otsus liidetud kohtuasjades C-430/93 ja C-431/93: van Schijndel ja van Veen (EKL 1995, lk I-4705, punkt 19) ja 3. septembri 2009. aasta otsus kohtuasjas C-2/08: Fallimento Olimpiclub (EKL 2009, lk I-7501, punkt 27).

43 – Eespool viidatud kohtuotsus Fallimento Olimpiclub (punkt 31). See väljend ei jäta viitamata selle vastavustesti laadile, mida Euroopa Inimõiguste Kohus EIÖK-st lähtudes teeb, sest ta leiab, et „kohtusse pöördumise õiguse piiramine on artikli 6 lõikega 1 kooskõlas ainult siis, kui selle eesmärk on õiguspärane ja kui kasutatud vahendite ja taotletava eesmärgi vahel esineb mõistlik proportsionaalsuse suhe” (vt eespool viidatud kohtuotsus Kreuz vs. Poola, punkt 55 ja seal viidatud kohtupraktika).

44 – 29. oktoobri 2009. aasta otsus kohtuasjas C-63/08: Pontin (EKL 2009, lk I-10467, punkt 49 ja seal viidatud kohtupraktika).

menetlusabi andmisel piiravamaid tingimusi. Meile esitatud küsimuse eesmärk on teha kindlaks, kas õigust tõhusale kohtulikule kaitsele ja liidu õiguse tõhususe põhimõtet tuleb kaitsta sama intensiivselt nii juriidiliste kui ka füüsiliste isikute puhul.

84. Saksamaa õiguskorras on see, kui juriidilisele isikule tagatakse kohtusse pöördumine talle sellise menetlusabi andmisega, mida rahastab kogukond, mõeldav üksnes siis, kui kohtuasja mõõde ületab ainult selle juriidilise isiku majandushuvid. Igal juhul nii on ZPO § 116 lõiget 2 ja konkreetsemalt mõistet „üldised huvid” tõlgendanud siseriiklikud kohtud.

85. Mulle tundub, et kõnesolevaid üldisi huve hinnates tuleb olla eriti tähelepanelik. Mõned võivad leida, et selle siseriikliku õigusnormi kitsendav tõlgendamine viib selleni, et ZPO § 116 muudetakse sisutühjaks, ning see kujutab endast juriidiliste isikute esitatud menetlusabi taotluste süstemaatilise rahuldamata jätmise varjatud põhjust.

86. See viimane märkus tekitab minus kaks mõtet.

87. Esiteks, kuigi Saksamaa õigusnormid selles valdkonnas on tõesti piiravad ja kuigi nendega muudetakse nõude esitamine juriidilistele isikutele tõesti raskemaks kui füüsilistele isikutele, tuleb siiski tunnistada, et Saksamaal on võimalik juriidilistele isikutele menetlusabi anda, samal ajal kui kõikides teistes liidu liikmesriikide õigussüsteemides see võimalik ei ole.⁴⁵

88. Igal juhul ei käsitata menetlusabi kunagi tingimusteta õigusena.⁴⁶ Isegi füüsiliste isikute puhul kehtivad selle suhtes arusaadavalt ressursidena seotud tingimused ning mõnikord tingimus, et taotlus peab olema põhjendatud.

89. Edasi näib mulle, et kui kõnelda õigussubjektidele nende liidu õigusest tulenevate õiguste osas tagatud kohtulikust kaitsest, peab tegema kaheksa vahet, mida Saksamaa õigusaktides sõnaselgelt ei tehta, kuid millele võib kergesti nendest tuletada. Tuleb teha vahet selle järgi, kas tegemist on füüsiliste või juriidiliste isikutega, seejärel vahet selle järgi, kas juriidiline isik on tulunduslik või mittetulunduslik. Siseriiklikus kohtupraktikas, mis käsitleb ZPO § 116 lõiget 2, kaldutakse tegelikult võitlema kuritahtlike nõuetega, mille võivad olla esitanud tulunduslikud juriidilised isikud, kelle asutamise ainus eesmärk on saada teatavat kasu üksnes

menetluse algatamisest. Mulle tundub, et selles olukorras ei saa meie liikmesriikidelt nõuda, et niisugustele juriidilistele isikutele peab tagama tegeliku kohtusse pöördumise võimaluse, kusjuures selle kulud kannab vajaduse korral kogukond.

90. Niisugusena nagu seda on tõlgendanud Saksamaa kohtud, näib ZPO § 116 lõike 2 eesmärk seega välistada menetlusabi andmine tulunduslikele juriidilistele isikutele, kes pöörduvad kohtusse ainult oma majandus- ja ettevõtlushuvide kaitseks. Teatavas mõttes peab juriidiline isik ikkagi võtma enda peale oma tegevusega seotud majandusrisiki, mis jääb ainuüksi tema kanda, sealhulgas ka kohtumenetlustes.

91. Selles osas tuleb märkida, et direktiivi 2003/8 kohaselt – mida kohaldatakse siiski ainult füüsiliste isikute suhtes – võib menetlusabi andmisest keelduda, „kui füüsiline isik esitab nõude, mis tuleneb otseselt selle esitaja ettevõtlustegevusest või tema tegevusest füüsilisest isikust ettevõtjana”.⁴⁷

45 – Vt eespool käesoleva ettepaneku punkt 76 jj.

46 – Vt eelkõige eespool viidatud kohtuotsus *Kreuz vs. Poola* (punkt 59).

47 – Vt direktiivi 2003/8 põhjendus 17 ja artikli 6 lõige 3. Seda piirangut näib põhimõtteliselt olevat tunnustanud ka Euroopa Inimõiguste Kohus: vt eespool viidatud kohtuotsus *Kreuz vs. Poola* (punkt 63).

Nii rahvusvahelisel kui ka liidu tasandil on nõustatud, et niisugustel juhtudel võib keelduda isegi menetlusabi andmisest füüsilistele isikutele. Nendel konkreetsel juhtudel võetakse niisiis risk, et pool jäetakse ilma tema kohtusse pöördumise õigusest, sest kaalutakse vastukäivaid huve: poolte huvi, et nende asja arutataks, ning riikide huvi tagada hea õigusemõistmine ja samal ajal riigi kulutuste kontroll.

92. Saksamaal hüvitatakse see rangus juriidiliste isikute suhtes siiski esiteks sellega, et kui osaühing on suurtes raskustes ja tuleb algatada likvideerimismenetlus, näevad Saksamaa õigusaktid ette automaatse menetlusabi andmise likvideerijale,⁴⁸ ning teiseks sellega, et kui juriidilise isiku esitatud nõue võib kaasa tuua olulisi sotsiaalseid või majanduslikke tagajärgi, mis väljuvad hagejaks oleva juriidilise isiku raamidest, leiavad Saksamaa kohtud, et hagi esitamata jätmine on vastuolus üldiste huvidega ning ZPO § 116 lõikes 2 sätestatud tingimus on täidetud.

93. Kui vaadelda nüüd juriidiliste isikute teist kategooriat, st neid, kes on mittetulun-

duslikud, siis nende eesmärk on peamiselt ühiste huvide kaitse (tarbija- või keskkonnakaitseühing jne) ja need võivad esineda mitmesuguses vormis, nagu näiteks ühendus, sihtasutus või ühing. Sel juhul näib mulle enesestmõistetav, et üldiste huvide taotlemisega seotud tingimus on täidetud nii kaua, kui vaidluse mõõde väljub nende mittetulunduslike juriidiliste isikute liikmete raamidest, ning sel juhul võivad nad saada menetlusabi ja esitada raskusteta liidu õiguse rikkumise tõttu tekkivast liikmesriigi vastutusest tuleneva nõude.

94. Nii et Saksamaa õigusaktidega ei piirata mitte juriidiliste isikute kohtusse pöördumise õigust ja seega põhimõtet, mille kohaselt peab liidu õigus olema nende suhtes tõhus, vaid ainult tulunduslike juriidiliste isikute niisugust õigust.

95. Selle tõdemuse kohta tuleb teha kaks täpsustust.

96. Esiteks tundub, et niisuguse vahetegemisega menetlusabi andmise osas on Euroopa Inimõiguste Kohus juba varjatult nõustunud.⁴⁹ See, kui tulunduslike juriidiliste isikute

48 – ZPO § 116 lõige 1; pealegi ei ole see juhtum seotud liidu õiguse tõhususe põhimõttega.

49 – Vt eespool viidatud kohtuotsus VP Diffusion Sarl vs. Prantsusmaa.

suhtes kehtestatakse menetlusabi andmise osas piiravamad tingimused, muudab juurdepääsu sellele abile siiski raskemaks, mitmekordistab võimalusi, et taotlus jäetakse rahuldamata, ja seega olukordi, kus juriidilised isikud ei saa tegelikult kohtusse pöörduda. Võib aga asuda seisukohale, et kõike eelnevat arvestades kujutab Saksamaa õigusaktides sätestatud piirang selles olukorras endast mõistlikult põhjendatud piirangut.⁵⁰

menetlusabile. Harta artikli 52 lõige 3⁵² võimaldaks juhul, kui Euroopa Kohus peaks otsustama, et seda saab käesoleval juhul tõesti siduvalt kohaldada, minna kaugemale tagatisest, mida on siiani pakkunud EIÕK ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika. Võiks tõlgendada laialt harta artikli 47 lõiget 3, st nii, et sellega kohustatakse liikmesriike andma juriidilistele isikutele menetlusabi. Niisugune tõlgendus näib liidu õiguse praeguses seisus mulle siiski liiga kaugele minevat.

97. Euroopa Kohus on nimelt juba nõustunud, et soov, et menetlus kulgeks nõuetekohaselt, millest näib olevat ajendatud Saksamaa nõue tasuda lõiv koosmõjus menetlusabi käsitlevate õigusaktidega, sealhulgas riigi vastu algatatud menetluse korral, võib kujutada endast tõhususe põhimõtte õiguspärasest piiramist.⁵¹ Nagu iga kostja nii peab ka riik olema võimeline kaitsma ennast kuritahtlike nõuete eest ning seda kulude tõttu, mida tema vastu algatatud kohtuasjad ja tema kaitse kogukonnale kaasa toovad. See, kui riiki kohustatakse leevendama kõikide – nii füüsiliste kui ka juriidiliste – isikute rahanappust, kes ei suuda kohtukulusid tasuda, on selles osas vastutõotav.

98. Ei EIÕK ega Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika ei võimalda mul väita, et juriidiliste isikute osas eksisteerib tingimusteta õigus

99. Harta preambulis on märgitud, et „[k]äesoleva hartaga kinnitatakse liidu pädevuse ja ülesannete ning subsidiaarsuse põhimõtte kohaselt õigusi, mis tulenevad eelkõige liikmesriikide ühistest põhiseaduslikest tavadest ja rahvusvahelistest kohustustest”. Nagu ma aga püüdsin näidata, ei ole liikmesriikide praktikast võimalik tuletada mingit liikmesriikide ühist põhiseaduslikku tava. Mis puudutab rahvusvahelist praktikat, siis selle analüüsimise tulemus viib pigem järeldusele, et liikmesriikidel ei ole rahvusvahelist kohustust anda juriidilistele isikutele menetlusabi.

50 – Nagu väljendus Euroopa Kohus eespool viidatud kohtuotsuses Peterbroeck (punkt 20).

51 – Eespool viidatud kohtuotsus Peterbroeck.

52 – Selles on sätestatud, et „[h]artas sisalduvate selliste õiguste tähendus ja ulatus, mis vastavad [EIÕK-ga] tagatud õigustele, on samad, mis neile nimetatud konventsiooniga ette on nähtud. See säte ei takista liidu õiguses ulatuslikuma kaitse kehtestamist”.

100. See, kui valida niisuguse kohtuasja menetlemisel, mille faktilised asjaolud ulatuvad Lissaboni lepingu ja seega harta jõustumisele eelnevasse aega, harta artikli 47 lõike 3 nii lai tõlgendus, näib olevat vastuolus lojaalse koostöö vaimuga, mis peab valitsema nii liidus kui ka selle liikmesriikides.

õigust hakkavad ära kasutama juriidilised isikud, kelle kohtusse esitatud nõuetel on ainult rangelt majanduslik eesmärk.

101. Liidu õiguse tõhususe põhimõtet ei saa tõlgendada nii, et see kohustab liikmesriike niisugusel juhul, millega on tegemist põhi-kohtuasjas, st kõikide liidu õiguse rikkumise tõttu tekkivast liikmesriigi vastutusest tulenevate nõuete puhul andma juriidilistele isikutele süstemaatilisel menetlusabi, jätmata siiski tähelepanuta menetlusabi saamise tingimuslikku olemust. Kui valida selline lähenemine, valitseks lisaks liiga suur oht, et liidu

102. Teiseks leevendab (tulunduslike) juriidiliste isikute ja füüsiliste isikute erinevat kohtlemist Saksamaa õiguskorras menetlusabi andmise osas märgatavalt asjaolu – mida Saksamaa valitsus mõõnis kohtuistungil –, et liidu õiguse tõhususe kaitse ja järelikult õigussubjektide sellest õigusest tulenevate õiguste kaitse võivad täiesti olla „üldised huvid”, mida tuleb kaitsta, andes menetlusabi juriidilisele isikule, kes seda taotleb. Selles olukorras näib mulle, et meie esitatud küsimus kuulub lõpuks rohkem Saksamaa siseriiklike kohtute tõlgendamispädevusse ja neil on nüüd kogu vajalik teave, et valida ZPO § 116 lõike 2 tõlgendus, mis on kooskõlas liidu õigusega.

VI. Ettepanek

103. Esitatud põhjendustest lähtudes teen ettepaneku vastata Kammergericht Berlini eelotsuse küsimusele järgmiselt:

Võttes arvesse, et liidu õiguse praeguses seisus ei ole olemas ühtegi üldpõhimõtet, mille tõttu peaksid liikmesriigid andma juriidilistele isikutele menetlusabi samadel tingimustel nagu füüsilistele isikutele, siis tuleb seda, kas liidu õigusega on kooskõlas siseriiklikud õigusnormid, millega liidu õiguse rikkumise tõttu tekkivast liikmesriigi vastutusest tuleneva nõude esitamine tehakse sõltuvaks lõivu tasumisest ja millega nähakse ette, et menetlusabi, mille eesmärk on eelkõige hageja vabastamine lõivu tasumisest, ei saa anda juriidilisele isikule, kes ei ole suuteline seda tasuma ning kelle puhul selgub, et ta ei vasta nimetatud õigusnormides ette nähtud piiravatele tingimustele, analüüsida, võttes arvesse nende õigusnormide kohta menetluses tervikuna.

Seega on siseriikliku kohtu ülesanne kontrollida, kas nõutava lõivu summa on sobiv, võttes arvesse konkreetse juhtumi asjaolusid ning eelkõige kavandatava hagi *fumus boni juris*'e ning õigusemõistmise kulude asjakohast jaotumist riigi ja selle teenuse kasutaja vahel, arvestades seejuures nõuetekohaselt viimati nimetatut olukorraga, sealhulgas selle kahju päritoluga, mida ta väidab olevat kandnud.

Lisaks võib siseriiklik kohus kooskõlalise tõlgendamise põhimõtte kohaldamise raames võtta arvesse asjaolu, et Saksamaa valitsus mõõnab, et liidu õiguse tõhususe kaitse ja järelkult õigussubjektide sellest õigusest tulenevate õiguste kaitse võib kujutada endast ühte „üldistest huvidest”, mida tuleb arvesse võtta, kui tehakse otsust juriidilise isiku esitatud menetlusabi taotluse kohta.